

Ігор Шустик

*аспірант Інституту професійної освіти
Національної академії педагогічних наук України,
<https://orcid.org/0009-0002-7112-197X>*

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

Анотація. Реформування освіти України базується на впровадженні компетентнісного підходу із залученням міжнародного досвіду в галузі створення Європейського простору. Нині в системі сучасної світової та вітчизняної медичної освіти висвітлюються нові вимоги і стандарти до наявного рівня готовності майбутніх молодших медичних спеціалістів до професійної діяльності. Тому виникає потреба в підготовці медичних сестер нового типу, які мають необхідний високий фаховий рівень і здатні працювати за сучасних умов та володіють комплексом компетентностей, зокрема екологічною, яка уособлює систему екологічних знань, отриманих у процесі навчання, у єдності з уміннями та навичками адекватно діяти у відповідних життєвих ситуаціях, здатність передбачати та прогнозувати наслідки своєї екологічно спрямованої діяльності у навколишньому середовищі.

Аналіз практики сучасної екологічної освіти студентів фахових медичних коледжів дозволив виявити певну суперечність, суть якої полягає у тому, що формування екологічної компетентності має загально-педагогічний, соціокультурний статус і вимагає комплексного підходу в освітньому закладі, тоді як фактично реалізація зазначених завдань звужена до предметно-центричного формату у межах курсу, зокрема «Основи екології та профілактичної медицини» та обмежується теоретичною підготовкою, відірваною від практично-професійної, конкретної екологічної діяльності у професійній сфері та побуті.

Ключові слова: компетентнісний підхід, майбутній молодший медичний спеціаліст, фаховий коледж, екологія, екологічна компетентність, освіта, професійна підготовка.

Ihor Shustyk

*Postgraduate Student,
Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0002-7112-197X>*

RESEARCH ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF FORMATION OF ECOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE NURSES

Abstract. The reform of education in Ukraine is based on the implementation of competency-based approach with the involvement of international experience in the field of creating European space. Currently, the system of modern world and domestic medical education highlights new requirements and standards for the existing level of readiness of future junior medical specialists for professional activity. Therefore, there is a need to train new-type nurses who have the necessary high professional level and are able to work in modern conditions and possess a set of competencies, in particular environmental, which represents a comprehensive system of environmental knowledge obtained in the process of training, in unity with the skills and abilities to act adequately in relevant life situations, the ability to foresee and predict the consequences of their environmentally oriented activities in the environment.

Analysis of the practice of modern environmental education of students of professional medical colleges has revealed certain contradiction, the essence of which is that the formation of environmental competence has general pedagogical, socio-cultural status and requires a comprehensive approach in an educational institution, while in fact the implementation of these tasks is narrowed to subject-centric format within the course, in particular «Fundamentals of Ecology and Preventive Medicine» and is limited to theoretical training, disconnected from practical, professional, specific environmental activities in the professional sphere and everyday life.

Keywords: competency-based approach, future junior medical specialist, professional college, ecology, environmental competence, education, professional training.

Постановка проблеми. Реформа фахової передвищої медичної освіти в Україні спрямована на вдосконалення її національних стандартів за умов інтеграції з міжнародними, та урахуванням специфіки конкретних дисциплін, а також сучасних досягнень педагогічної науки [1, с. 36]. Розробка методологічних принципів системи фахової передвищої медичної освіти ґрунтується на засадах, визначених «Концепцією розвитку охорони здоров'я населення України», галузевих державних стандартах медичної освіти, а також на визнаній моделі фахівця міжнародного рівня. Отже, стандартизація медичної освіти як нормативний спосіб програмно-цільового управління її якістю передбачає особливу увагу до узгодження параметрів оцінки якості підготовки молодших медичних спеціалістів.

Компетентнісний підхід у підготовці фахівців медичної сфери передбачає не просту трансляцію знань, умінь і навичок від викладача до студента, а

формування у майбутніх фахівців професійної компетентності. Наголосимо на тому, що у ст. 3 «Кодексу професійної етики медичних сестер України» професійна компетентність є головною умовою сестринської діяльності.

Система фахової передвищої освіти нашої держави на сьогодні є професійно орієнтованим продовженням загальної екологічної освіти. Вимоги сучасного світу такі, що випускник коледжу має бути екологічно грамотним, компетентним і здійснювати власну професійну діяльність відповідно до вимог держави (бути екологічно освіченим, тобто усвідомлювати основи екологічної культури, відповідної сучасному рівню екологічного мислення), роботодавця (уміти планувати та здійснювати професійну діяльність із дотриманням норм економічної безпеки та ресурсозбереження) і суспільства (мати чітку соціальну позицію щодо збереження навколишнього середовища, його ресурсозбереження) [2, с. 18].

Також одним із найважливіших чинників у процесі реформування системи охорони здоров'я нашої країни вважаємо підвищення рівня кваліфікації працівників даної галузі. Зростання загальних вимог до медичних сестер, які здатні задовольнити потреби як окремої особи, так і спільноти в цілому, потребує конкретних змін у системі закладів фахової передвищої освіти з метою постійного вдосконалення підготовки працівників медичної галузі. Треба зазначити, що від рівня підтримки державою цих інституцій безпосередньо залежить якість підготовки медичних робітників та соціальна значимість їх праці.

У галузі охорони здоров'я до фахових компетентностей медичних сестер увійшли врахування психічних особливостей людей різного віку, професій, соціального стану, здатність ефективно здійснювати відносини між медичними сестрами та пацієнтами, надзвичайно важливі питання медичної етики, комунікативні навички, екологічна компетентність тощо. Як і раніше, фахова передвища медична освіта спрямована на формування висококультурної особистості, яка володіє знаннями з історії, культури про традиції і звичаї народу, має науковий світогляд, здатна до логічного мислення, стійкого ставлення до екологічних проблем суспільства. Така орієнтація освіти потребує розширення викладання циклу суспільних і гуманітарних дисциплін. Водночас виникає потреба їх спеціалізації, прив'язки до проблем медичного працівника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти вивчення екологічної складової як ключового фактора в реорганізації та розвитку системи охорони здоров'я презентовано у наукових працях Н. Дем'яненко, Т. Кир'ян, Р. Кінаш М. Степко. Різноманітні підходи до визначення поняття «компетентність» у галузі медицини вивчали науковці Г. Буш, О. Варава, О. Волошина, Е. Гроссе, В. Кішкін, В. Кодухов, В. Крисько, Ю. Лотман, О. Мельничук, Г. Почепцов, Ф. Шаркова, В. Юкало. Основні підходи дослідників до

визначення поняття «екологічна компетентність» викладені О. Волосовцем, А. Дерезюком, Д. Джері і Д. Джері, Є. Долинцевим, Ю. Жуковим, Н. Олексіною, В. Свиридюком, Ю. Федоренко, Л. Фурсовою, Н. Хомським, К. Хоруженко. Формування екологічної компетентності студентів медичних фахових коледжів досліджували Ю. Гребеник, Н. Касевич, Ж. Комарова, О. Уваркіна, Н. Юно та інші.

Водночас відкритим залишається питання комплексного дослідження формування екологічної компетентності майбутнього молодшого спеціаліста, зокрема сфери медсестринства.

Мета статті – здійснити аналіз сучасного стану формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер у фахових коледжах.

Виклад основного матеріалу. У процесі навчання в медичному коледжі студент проходить складний шлях професійної орієнтації та професійного самовизначення, а на остаточний вибір його спеціальності впливають не тільки особистісні якості, а й зовнішні, соціально-побутові обставини (ситуація на ринку праці, матеріальне заохочення тощо). На думку Б. Зіменковського, в однаковому освітньому середовищі при наявності єдиної системи впливів і умов у різних особистостей можливі зміни різного типу: позитивний розвиток особистості або регрес, оскільки їхнє сприйняття середовища досить різне. Крім того, у коледжі студенти перебувають на різних рівнях соціальної зрілості й частина з них – сформовані особистості, які потребують лише можливості для розвитку особистісного потенціалу [3, с. 62].

Досягнення цієї мети можливе, якщо екологічна освіта буде включена в комплекс освітнього процесу й орієнтована на всі категорії населення. Прикметним є те, що на міжнародному рівні останнім часом спостерігається зміщення акцентів від власне творчої діяльності в бік діяльності виховної. Оскільки можливості вирішення екологічних проблем лежать в площині соціальних, економічних і культурних чинників, необхідно змінити ціннісні орієнтації людей по відношенню до природного середовища. Тоді екологічна освіта буде дещо більшим, ніж одним із аспектів освітнього процесу: вона стане певним осердям для розробки нового способу життя в гармонії із навколишнім середовищем, для оптимального екологічного вибору в складних ситуаціях сучасності, для передбачення й подолання негативних наслідків діяльності людини в природі.

Формування в кожній людині особистої причетності до всього, що відбувається у світі, екологічної відповідальності за збереження природи як необхідної передумови її власного існування є стратегічною метою екологічного виховання. Лише за умови реалізації цієї стратегії можна буде вести мову про вдосконалення внутрішнього світу нашого сучасника, формування належного екологічного світогляду й адекватної поведінки і, насамкінець, екологічної компетентності.

Процес засвоєння екологічних знань суб'єктом екологічної діяльності залежить від наявності в ньому визначеної системи ціннісних орієнтацій: власного відношення до питань, які підлягають вивченню, готовності присвятити себе захисту навколишнього середовища, бажанню безпосередньо брати участь у природоохоронних заходах тощо.

Розглядаючи роль освіти в становленні екологічної компетентності, правомірно говорити про морально-екологічну її складову, що слугує не тільки засобом засвоєння зовнішніх орієнтирів і регуляторів, але й перетворенням їх в елементи особистої свідомості, у регулятори внутрішні. У кінцевому результаті така освіта сприяє виробленню ціннісно-орієнтованого погляду особистості на природу. Екологічна діяльність являє собою екологічно спрямовану активність, яка є здатною до кардинального вдосконалення і якісної зміни екологічних програм, до постійного перепрограмування всіх видів людської діяльності, спрямованих на духовно-практичне освоєння навколишнього середовища. Екологічна компетентність, у цьому випадку, є тим універсальним, адаптивним і оптимізаційним механізмом людського суспільства, завдяки якому залишається можливим коеволюційний процес, спрямований, насамкінець, на досягнення гармонійної взаємодії в системі «суспільство-природа».

Треба зазначити, що медична освіта в контексті компетентнісного підходу перебуває в більш сприятливому й, одночасно, досить складному становищі. Окреслений підхід не є новим для фахової передвищої медичної освіти, тому що за своєю суттю вона завжди передбачала випуск фахівців, підготовлених до медичної діяльності, людину-практика, здатну лікувати, допомагати, берегти здоров'я інших людей. Знання майбутнього фахівця, його ерудиція не лише дуже важливі, але й допоміжні ланки його рівня освіченості. Із цього постають підвищені, можна сказати, найбільші й найвагоміші вимоги до спеціальних медичних компетентностей. І це стосується не лише суто фахових, а й соціальних та особистих якостей випускників фахових медичних коледжів, їх здібностей розв'язувати світоглядні, етичні, комунікативні, психологічні проблеми, вміння працювати з людьми, берегти довкілля тощо. Екологічна компетентність, як одна з ключових для спеціаліста будь-якої спеціальності, може бути віднесена до групи загальних компетентностей.

Медицина є однією з найгуманніших галузей сучасного суспільства, а медсестринство – це її велика ланка. Для педагогічних колективів фахових медичних коледжів основною метою є підготовка студентів до професійної діяльності [4; 5]. Медична сестра за сучасних умов – це висококваліфікований фахівець, здатний організовувати та надавати медсестринську допомогу: проводити медсестринське обстеження пацієнта, робити діагностику, планувати втручання, реалізовувати план медсестринських втручань, оцінювати їх ефективність. Її метою є спрямування цих втручань на вирішення проблем

пацієнта; визначення рівня його знань про проблему, пов'язану із порушенням здоров'я; виявлення сильних сторін пацієнта, які сприятимуть вирішенню його проблем; визначення рівня сподівань пацієнта на систему медичної допомоги; отримання згоди пацієнта на організацію медсестринської допомоги [6, с. 100]. Тобто, в умовах сьогодення необхідно готувати компетентну медичну сестру, здатну швидко реагувати на зміни та приймати рішення як в стандартних, так і надзвичайних умовах, постійно підвищувати свій професійний рівень та самовдосконалюватися.

Відповідно до моделі професійної компетентності молодшого медичного спеціаліста, розглядатимемо екологічну компетентність медичної сестри як професійно значущу інтеграційну якість особистості, результат особистісного росту в процесі професіоналізації, основними складовими компонентами якої є: достатній рівень екологічних знань, сформованість сучасного наукового стилю екологічного мислення, розвиток пізнавальних інтересів студентів, світогляд і моральні основи екологічно доцільної поведінки. У цьому формулюванні, на наш погляд, необхідно підкреслити такі аспекти. По-перше, важливо, що екологічна компетентність – це особистісна якість медичного працівника, що визначається його включеністю в медичну діяльність і формується в процесі розвитку й саморозвитку всієї особистості в цілому, включаючи її пізнавальну, емоційно-вольову і мотиваційну сфери, системи стосунків і ціннісних орієнтацій. По-друге, ця компетентність означає поінформованість медичної сестри про цілі, суть, структуру, технологією цієї діяльності (екологічні знання, вміння і навички); індивідуально-психологічні якості фахівця, які забезпечують усвідомлення медичним працівником важливості екологічного мислення, прагнення до постійного його вдосконалення в аспекті своєї професійної діяльності (екологічна спрямованість).

Таким чином, екологічна компетентність майбутньої медичної сестри є складним системним утворенням, яке поєднує мотиваційну спрямованість на оволодіння її високого рівня, комплекс взаємопов'язаних професійних (медичних) екоорієнтованих знань, умінь та інтеграцію їх у професійну діяльність. Завдяки сформованим професійно важливим якостям, необхідним для свідомої регуляції, дозволить майбутнім фахівцям ще під час навчання набувати досвіду участі в природоохоронній та природозбережувальній діяльності.

Екологічна компетентність виявляється в систематичному прийнятті рішень щодо врахування екологічних наслідків власної діяльності, що чинить певний вплив на довкілля. Якщо цей вплив буде позитивним, він не порушить крихкої динамічної рівноваги у майбутній професійній діяльності. Основою екологічної компетентності є екологічні знання, досвід практичної діяльності в довкіллі, власне надбання особистості, що формуються під впливом екологічної інформації, вміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього

середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Складові екологічної компетентності не формуються самостійно: вони є результатом ґрунтовної послідовної роботи. Ця компетентність дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку. Тому саме екологічна освіта потребує наразі особливої уваги.

Говорячи безпосередньо про майбутніх медичних сестер як носіїв засад екологічного формування, слід відмітити, що науковці [7; 8] вважають, що вона об'єднує предметний (когнітивний), професійно-орієнтовний, життєвий та особистісно-ціннісний компоненти, що забезпечує здатність виокремлювати, розуміти, оцінювати сучасні екологічні процеси, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та раціонального природокористування.

Процес формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер повинен включати наступні аспекти:

- формування адекватних екологічних уявлень. Така система уявлень дозволяє особистості знати, що відбувається у світі природи та між людиною та природою, як варто поводитися з погляду екологічної доцільності. Так формується властива екологічній особистості включеність до світу природи. Головним орієнтиром при вирішенні цього завдання екологічної освіти є розуміння єдності людини і природи, що сприяє виникненню психологічної включеності у світ довкілля;

- формування позитивного ставлення до природи. Наявність екологічних знань не гарантує екологічно доцільної поведінки особистості, для цього необхідно відповідне ставлення до оточуючого середовища. Воно визначає характер взаємодії з природою, його мотивів, готовність вибирати екологічні стратегії поведінки, іншими словами, стимулює діяльність з точки зору екологічної доцільності. Так формується суб'єктивний характер сприйняття природних об'єктів, що властивий екологічно зрілій особистості. Головним орієнтиром при вирішенні цього завдання є формування суб'єктної модальності суб'єктивного ставлення до природи;

- формування системи вмінь і навичок (технології) взаємодії з природою [9].

Екологічна освіченість особистості виявляється у її здатності приймати рішення, діяти на основі ієрархії суспільно і особистісно значущих цінностей та потреб, користуючись здобутими знаннями й набутими вміннями. Формування здатності приймати рішення та діяти в інтересах збереження довкілля є провідною світовою тенденцією розвитку екологічної освіти, яка потребує переорієнтації основної уваги із забезпечення знань на опрацювання проблеми та знаходження важливих рішень. Останнім часом екологічна компетентність виступає визначним у світі критерієм та інтегрованим показником якості екологічної освіти.

До практичних методів підвищення екологічної компетентності серед студентів належать також створення екологічних вікторин та брейн-рингів, загальною метою яких є створення умов для активної пізнавальної діяльності викладача, підвищення рівня мотивації, активності і творчості, кращого запам'ятовування матеріалу тощо; конкретна мета полягає у розвитку їхнього творчого потенціалу, компетентності у питаннях екології, активізації розумово-пошукової діяльності тощо [10; 11]. Також необхідність підвищення рівня професійної підготовки майбутніх молодших медичних спеціалістів актуалізує проблему формування екологічної компетентності в процесі вивчення фахових дисциплін.

Отже, вдосконалення професійної підготовки молодших медичних спеціалістів в аспекті екоорієнтованості є одним з інструментів реформування медичної освіти. Якість цієї підготовки майбутніх медиків, у першу чергу, залежить від змісту освіти, освітніх стандартів, навчальних програм і планів, рівня практично-професійного екологічного спрямування процесу професійної підготовки, а також технологій і методів навчання.

Екологічну компетентність потрактуємо як інтегральну характеристику фахівця, що відображає його здатність і готовність до мобільної, оперативної та ефективної реалізації в професійній діяльності професійно-екологічних знань і досвіду на основі екологічно доцільних ціннісно-мотиваційних установок, універсальних здібностей і особистісних якостей, забезпечуючи соціально, екологічно і професійно доцільну поведінку.

Таким чином, екологічна компетентність майбутніх медичних сестер повинна бути частиною власне їхньої життєвої позиції. Сучасні вимоги до навчання та виховання, зміна освітніх програм, скорочення годин, проте не зменшення обсягу програм, призводить до численних питань та труднощів. На сьогодні величезні обсяги навчального матеріалу «вирізаються» з навчальних планів, що, на жаль, не є позитивним для студентів. Тому основний тягар екологічного виховання лягає саме на особистості викладачів фахового коледжу. Вже з перших днів навчання викладач має власним прикладом формувати у студентів засади власної екологічної компетентності.

Висновки. Отже, в сучасній медичній освіті стає надзвичайно актуальною потреба формування нового типу фахівця – майбутнього молодшого медичного спеціаліста, який володіє необхідними знаннями й уміннями, достатнім рівнем інтелекту, вміє клінічно та творчо мислити, а також наділений важливими життєвими цінностями, зокрема милосердям, терпінням, добротою і співчуттям.

У результаті дослідження встановлено, що формування екологічної компетентності може бути досягнуто через кілька ключових підходів, зокрема теоретичний підхід (включення екологічних аспектів у теоретичну базу дисципліни); практичні заняття, професійна підготовка (зокрема через поглиб-

лення знань щодо екологічних аспектів, специфічних для медичної галузі). Емпіричний досвід підготовки майбутніх фахівців медичних сестер засвідчує, що неодмінною умовою її набуття є екологізація дисциплін.

Проведений аналіз стану формування екологічної компетентності майбутніх медичних сестер, сучасних напрямів і підходів до екоорієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах фахової передвищої освіти свідчить, що проблема залишається поза увагою вчених-педагогів як у теоретичному, так і в методичному аспектах та потребує комплексного дослідження.

Література:

1. Олексіна Н. О., Волосовець О. П., П'ятницький Ю. С. Медична освіта: відповіді на виклики сучасності. *Медична освіта*. 2018. № 2. С. 36–40
2. Герлянд Т. М. Педагог професійної школи: методичний посібник. Київ: ПІТО НАПН України, 2009. 232 с.
3. Зіменковський Б. С. Сучасні особливості парадигми медичної освіти в Україні *Медична освіта*. 2018. № 2. С. 61–64.
4. Саблук А. Г. Роль освітнього середовища медичного коледжу в професійному зростанні молодших спеціалістів сестринської справи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 177–187.
5. Дерезюк А. В. Деякі аспекти сучасної педагогіки медичної освіти. *Медична освіта*. 2015. № 3. С. 26–28.
6. Булах І., Волосовець О., Вороненко Ю. та ін. Система управління якістю медичної освіти в Україні: колективна монографія. Дніпропетровськ: Арт-Прес, 2003. 212 с.
7. Свиридчук В. Терміносистема базових і спеціальних понять процесу формування комунікативної компетентності медичних сестер у вищих медичних закладах. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28(2). С. 302–309.
8. Бухальська С., Мельничук О. Компетентнісно зорієнтований розвиток студента в системі навчально-виховної та методичної роботи медичного коледжу як умова модернізації вищої медичної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 3. С. 12–24.
9. Варава О. Б. Критерії ефективності якості професійної підготовки студентів у медичних коледжах. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. [Електронне видання]. 2018. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2018_2_5
10. Харащук І. Особливості формування професійної компетентності студентів медичного коледжу: реалії та перспективи. *Освітній простір України*. 2017. № 11. С. 1–12.
11. Степанюк А., Данюк М. Формування професійно значущих якостей медичних сестер у процесі фахової підготовки: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. 224 с.

References:

1. Oleksina, N. O., Volosovets, O. P. & Piatnytskyi Yu. S. (2018). *Medychna osvita: vidpovidi na vyklyky suchasnosti* [Medical education: answers to the challenges of modernity]. *Medical education – Medychna osvita*, 2, 36–40 [in Ukrainian].

2. Herliand, T. M. (2009). Pedahoh profesiinoi shkoly [Vocational school teacher]: metodychnyi posibnyk. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
3. Zimenkovskiy, B. S. (2018). Suchasni osoblyvosti paradyhmy medychnoi osvity v Ukraini [Modern features of the paradigm of medical education in Ukraine]. *Medychna osvita – Medical education*, 2, 61–64 [in Ukrainian].
4. Sabluk, A. H. (2017). Rol osvitnoho seredovyscha medychnoho koledzhu v profesiinomu zrostanni molodshykh spetsialistiv sestrynskoi spravy [The role of the educational environment of a medical college in the professional growth of junior nursing specialists]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Serii: Pedahohichni nauky – Bulletin of the Oleksandr Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*. 3, 177–187 [in Ukrainian].
5. Dereziuk, A. V. (2015). Deiaki aspekty suchasnoi pedahohiky medychnoi osvity [Some aspects of modern pedagogy of medical education]. *Medychna osvita – Medical education*, 3, 26–28 [in Ukrainian].
6. Bulakh, I., Volosovets, O., Voronenko, Yu. ta in. (2013). Systema upravlinnia yakistiu medychnoi osvity v Ukraini [Quality management system of medical education in Ukraine]: kolektyvna monohrafiia. Dnipropetrovsk: Art-Pres [in Ukrainian].
7. Svyrydiuk, V. (2013). Terminosystema bazovykh i spetsialnykh poniat protsesu formuvannia komunikativnoi kompetentnosti medychnykh sester u vyshchykh medychnykh zakladakh [Terminology of basic and special concepts of the process of forming communicative competence of nurses in higher medical institutions]. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni H. S. Skovorody». Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia – Humanitarian Bulletin of the State Higher Educational Institution «Pereiaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University named after G. S. Skovoroda». Pedagogy. Psychology. Philosophy*, 28(2), 302–309. [in Ukrainian].
8. Bukhalska, S., Melnychuk, O. (2014). Kompetentnisno zoriientovanyi rozvytok studenta v systemi navchalno-vykhovnoi ta metodychnoi roboty medychnoho koledzhu yak umova modernizatsii vyshchoi medychnoi osvity [Competency-oriented development of the student in the system of educational and methodological work of medical college as condition for the modernization of higher medical education]. *Nova pedahohichna dumka – New pedagogical thought*, 3, 12–24. [in Ukrainian].
9. Varava, O. B. (2018). Kryterii efektyvnosti yakosti profesiinoi pidhotovky studentiv u medychnykh koledzhakh [Criteria for the effectiveness of the quality of professional training of students in medical colleges]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedahohika. [Elektronne vydannia] – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogy. [Electronic edition]*, 2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2018_2_5 [in Ukrainian].
10. Kharashchuk, I. (2017). Osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti studentiv medychnoho koledzhu: realii ta perspektyvy [Peculiarities of the formation of professional competence of medical college students: realities and prospects]. *Osvitnii prostir Ukrainy – Educational space of Ukraine*, 11, 1–12 [in Ukrainian].
11. Stepaniuk, A., Daniuk, M. (2017). Formuvannia profesiino znachushchykh yakostei medychnykh sester u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of professionally significant qualities of nurses in the process of professional training]: monohrafiia. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka [in Ukrainian].

